

Мария Младенова

МИСИЯ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПУБЛИЧНИТЕ (ОБЩЕСТВЕНИТЕ) БИБЛИОТЕКИ В СЪВРЕМЕННОТО ОБЩЕСТВО

През последните 20 години в нашето посткомунистическо общество настъпиха много и различни промени, появиха се и нови понятия в сферите на образованието, културата, комуникациите и библиотеките. Днес ние говорим за глобализация, за информационно общество, информационна сигурност, информационно брокерство, за общество, основано на знания.

В живота ни, в библиотеките и в образованието навлязоха компютрите, интернет, новите информационни и комуникационни технологии, появиха се електронни, виртуални и дигитални библиотеки, заговори се дори за електронно библиотекознание. Изписаха се много страници за прехода на библиотеките от класическия към високотехнологичен модел.

Всичко това наложи и нови изисквания към компетенциите на библиотечните специалисти и постави на дневен ред необходимостта публичните (обществените) библиотеки да се превърнат в модерни обществени БИЦ-ове за населеното място или региона, който обслужват, а това доведе и до еволюция в техните функции.

Неотдавна станахме и членове на ЕС, а това членство налага нашите библиотеки да се превърнат в достойни и желани европейски партньори.

Появи се и световната икономическа криза, която рефлектира особено остро върху библиотеките ни и преди всичко върху обществените библиотеки, които у нас са най-многобройни. Ще могат ли те да решат сложните си проблеми в условията на „Втората световна депресия”, която учените сравняват с тази от края на 20-те и началото на 30-те години на миналия век?

На първия в историята на човечеството Световен библиотечен форум, проведен в Давос (Швейцария) на 1 април 2009 г., учени и държавници решиха, че изход от кризата в културата и библиотеките

трябва да се търси в модернизацията на глобалната библиотечна система.

В същото време у нас се наблюдават няколко трайни неблагоприятни тенденции, които влияят зле върху библиотеките:

Първата и много важна е, че ние достигнахме критичния предел на пренебрежително отношение към четенето. Нашите деца, учениците и студентите четат все по-малко. Статистиката показва, че годишно българинът чете по ½ книга. Със сигурност знам, че не е необходимо да убеждавам точно тази аудитория в ползата и необходимостта от четенето. Марк Твен е казал още в края на XIX в.: „Човек, който не чете книги, няма никакво предимство пред този, който изобщо не може да чете.”

Това се отнася не само за България, но и за други страни, което показват и социологическите проучвания. От читатели ние се превърнахме в безумни потребители на информация, което доведе до системна криза на културата на читателя.

На мнозина се стори, че епохата на Гутенберг е завършила и ние преминаваме към нова, електронно-цифрова парадигма на културата.

Убедена съм, че това самозалъгване е породено от митовете на информационно-потребителското общество!

Втората причина за упадък на библиотеките в нашето общество е липсата на държавна политика в областта на културата, в системата на която читалищните библиотеки трябва да бъдат нейната „сърдечна система”.

Третата тенденция е постоянното закриване на библиотеки. За последните 20 години у нас са закрити около 5 хиляди библиотеки: училищни, читалищни, профсъюзни, към унищожените заводи и фабрики. Съществуващите са с отчайващо остарял и непривлекателен интериор. В същото време у нас не е построена нито една библиотека, докато дори в страните от Източна Европа постоянно се строят библиотеки.

Четвъртата тенденция е девалвацията на ценностната система, на общочовешките ценности и на културата, която все по-здравно попада в обсега на глобализацията.

Все по-тревожен става фактът, че немалка част от децата, учениците и студентите не познават историята и културата на страната ни и нейните значими личности, не познават произведенията на българската литературна класика, музика, живопис и театър.

Иска ми се да поставим и началото на системна работа за опазване и укрепване на единното културно и нравствено пространство на България, на ново Възраждане, от което всички усещаме потребност.

Публичните библиотеки могат и трябва да направят много в тази посока, търсейки пътища за обединяване на съвременните информационни технологии и вековните традиции на българската и световната култура.

Така ние ще направим обществено по-значими и библиотеките, и нашата професия през XXI в., през който трябва да изградим обществото на знанието. За да успеем обаче ние трябва ежеминутно да осъществяваме мисията, целите и задачите на обществените библиотеки, които са и значим социален институт.

Но какво трябва да разбираме под мисия – едно понятие, което звучи привлекателно, но не всички разбират същността му и влагат различно, макар и близко съдържание в него.

А. Н. Вапеев например на страниците на „Библиотечна енциклопедия” (М., 2007, с. 648) дава следното тълкуване на мисията на библиотеката: „висшата идея за предназначението на библиотеката, нейната супер цел, в съответствие с която библиотеката се разглежда като символ на културата, като идеално духовно начало на обществото, осигуряващо съхранението и предаването на културното наследство, което е духовната памет на човечеството”.

Според М. Дворкина мисията преди всичко се интерпретира като „отговорна задача, „поръчение” на библиотеката като социален институт от дадено общество”. Тази задача се състои в това, да бъде „посредник в света на информацията, съдействащ за хуманизацията на този свят” (Библиотечно-информационная деятельность. – М., 2009, с. 14).

Слава Матлина в своя статия формулира мисията на всяка публична библиотека и смисъла на нейното обществено предназначение така: „ежедневно и всекичасно да предусеща и удовлетворява цялата система от културно-информационни очаквания на своята публика” (О мисии, подвигах, славе... и о буднях. // *Библ. дело.* – 2009. – No 7,

с. 7). Очевидно тя не се притеснява от звучащата във формулировката претенция за всеобхватност, която според нея е свойствена на библиотечната институция.

Друг автор – Г. Б. Паршукова, изискано определя библиотеката като „социален институт, властващ над културното пространство”, призван „да удовлетворява социалната потребност на хората от информация” (Власть над культурным пространством. Библиотека в системе социальных институтов. // *Библ. дело.* – 2009. – No 7, с. 17).

Независимо от известните различия във визията за мисията на библиотеката всички са единодушни, че тя е активният транслятор на търсената и необходимата информация от нейните потребители, читатели и ценители.

Често традиционните ни представи за библиотеката включват: сградата, книгите, библиотекарите, читателите. В тези представи има нещо статично. Липсва движението. А библиотеката е и динамична, и развиваща се система.

Днес библиотеката е много повече от сиви сгради с архаичен и старомоден дизайн, овехтели книги, немотивиран персонал и малобройни читатели.

Ако в миналото библиотеката е мислена като своеобразна хелеоцентрична система, в центъра на която се намирал фондът, то новият модел може да бъде наподобен на галактика, където на равни права съществуват множество звездни системи. И тези системи не са подчинени йерархически, те са равноправни.

Днес библиотеката все по-често я наричат информационен център, а нейното пространство – територия на информационната свобода.

Достатъчно ли е за библиотеката на новия век само съвременно оборудване и наличие на книги на стелажите? Разбира се, не! Необходимо ни е ново мислене за библиотеката и нов модел, нов образ на комуникационна, плуралистична библиотека, съдържаща различни пространствени кодове и послания, която да изпълни големите и отговорни цели и задачи, които ѝ постави световната библиотечна общност в лицето на ИФЛА и ЮНЕСКО. Тези цели са формулирани в Манифеста на ИФЛА и ЮНЕСКО за публичните библиотеки, приет на Генералната конференция на ИФЛА, която се състоя през 1994 г. в Хавана.

В Манифеста е формулирана и високата просветителска, почти мисионерска роля на публичната библиотека, която приобщава хората към духовните ценности и културата в най-широк смисъл.

Мисията на публичните библиотеки и техните ключови цели, които се отнасят до информационното осигуряване, образование и култура, са конкретизирани така:

„1. Създават и укрепват навиците за четене у децата от ранна възраст;

2. Подкрепят индивидуалното и официалното образование, както и самообразованието на всички нива;

3. Осигуряват възможности за творческо развитие на личността;

4. Стимулират въображението и творческите способности у децата и младите хора;

5. Възпитават уважение към културното наследство и умения да се ценят изкуствата, научните постижения и иновациите;

6. Осигуряват достъп до културни изяви на всички изпълнителски изкуства;

7. Насърчават межкултурните връзки и многообразието на културите;

8. Поддържат традициите на устното творчество;

9. Осигуряват достъп на гражданите до всички видове обществена информация;

10. Предоставят адекватни информационни услуги на местните предприятия, асоциации и заинтересовани групи;

11. Улесняват развитието на информационните и компютърните умения;

12. Подкрепят и участват в програмите за ограмотяване на всички възрастови групи и насърчават такива дейности, ако е необходимо.”

Изпълнявайки този широк кръг от цели като местен информационен център, публичната библиотека реализира и своите фундаментални демократични идеи.

Ако трябва да обобща главните цели на публичните библиотеки, те са: предоставяне на информация и съдействие в областта на образованието и културата. Или ключовите думи на съвременната публична библиотека са три: **информация, образование, култура**.

Кои са големите задачи, които стоят пред публичните библиотеки и пред професията на библиотекарите от XXI в.?

1. Да реорганизираме своята мисия и да се гордеем с нейната уникалност.

2. Втората важна стратегическа задача на българските библиотеки виждам в създаването на национална стратегия и програма за насърчаване на четенето, за съживяване на интереса към книгата и литературата, за повишаване на качеството на четенето на българския народ и преди всичко на децата, учениците и студентите. В противен случай има вероятност страната ни да се превърне в „нация от зрители”. Без четене няма стойностно образование, няма модерен светоглед, няма пълноценно професионално, емоционално и интелектуално развитие. Четенето в голяма степен не само определя успешната реализация в живота, но е и силно средство за социализация на личността. Чрез него се усвояват базовите ценности и се формира обществено полезна личност. Затова нека погледнем на четенето от хуманистична позиция и да покажем ценността му за развитието не само на обществото, но преди всичко за формирането на отделната личност.

3. Днес е прието страните да се делят на информационно бедни и информационно богати. Разбира се, основна ценност на съвременното общество се явява не толкова самата информация, колкото знанието. Именно поради това ЮНЕСКО постави стратегическата цел човечеството да осъществи преход „от информационно общество – към общество на знанието”. Очевидно е, че процесът на превръщането на информацията в знание без внимателно, осмислено четене (от листа или от екрана) е невъзможен.

Днес много се говори и се пише за информационната култура както на личността, така и на обществото. Но възможно ли е да се формира информационна култура в нечетящо общество? Съвършено очевидно е, че неин фундамент е културата на четенето, основите на която се изграждат както в семейството, така и от детските, училищните и обществените библиотеки.

Поради това една от централните задачи на обществените (публичните) библиотеки е да изграждат култура на четенето и информационна култура, които засягат дълбоки вътрешни структури на читателя, а резултатите водят до намаляване на напрежението в обществото, до облагородяване на обществения климат и формиране на толерантност.

4. Като четвърта голяма задача на съвременните библиотеки определям хуманизацията им, която налага като техен централен проблем да поставим човека, личността и да изучим както читателя, така и библиотекаря, взаимодействието между тях и на човека с обществото.

Хуманизирането на отношението към читателите и на библиотечното обслужване налага те да бъдат изпълнени с човеколюбие, насочено към всички, но преди всичко към онези, които имат трудна житейска съдба или се намират в сложна житейска ситуация (сираците, инвалидите, изоставените деца, децата в нуждаещи се семейства, хората с ограничени физически възможности). Привличането им към четенето, към живота на библиотеката, в която те да се чувстват свои и желани, може да им помогне да попаднат в нова, интересна среда, да подобри тяхното положение в социума и да облекчи съдбата им.

5. Петата ни същностна задача е да превърнем библиотеката в инструмент на демокрацията и интелектуалната свобода, като я направим привлекателно място, където всеки и винаги може да намери необходимата му информация, разбиране и помощ.

6. От особена важност за всяка страна е непрекъснато да увеличаваме социалната роля на публичните библиотеки, чиято значимост се доказва и от факта, че те са организирани в самостоятелна документно-комуникационна система, която заема водещо място в обществения и културния живот на всяка цивилизована държава.

Най-сполучливо техните важни социални функции и роли изрази акад. Димитрий Сергеевич Лихачов, който преди години писа: „Библиотеките са най-важното нещо в културата. Може да няма университети, институти, научни учреждения, но ако има библиотеки, които не горят и не се наводняват, ако те имат помещения, снабдени със съвременна техника, ако те се оглавяват не от случайни хора, а от професионалисти – културата никога няма да загине в такава страна.”

Разбира се, това са част от доминиращите задачи не само на българските, но и на библиотеките в света, решаването на които изисква лоялно партньорство, активно международно сътрудничество с ИФЛА и ЮНЕСКО и приобщаването ни към библиотеките и културните традиции на страните от Европейския съюз.

Ще дадат ли резултати общите ни усилия в полето на библиотеките? Ще успеем ли да създадем нов образ на обществената библиотека – образ на открита, дружелюбна система?

Дано, въпреки че бъдещето никога не се случва такава, каквото го създава въображението ни, защото най-добрият пророк на бъдещето е миналото.